

AKREDITACIJA U VISOKOM OBRAZOVANJU

ACCREDITATION IN HIGHER EDUCATION

Dr Miodrag Lazić¹⁾

Rezime: Akreditacija visokoškolskih ustanova i studijskih programa visokog obrazovanja je jedan od zahteva Bolonjskog procesa i predstavlja opšte prihvaćenu metodologiju i instrument ocene i kontrole kvaliteta visokog obrazovanja. Akreditacija (institucionalna i programska) zahteva i različite metode interne (evaulacije i samovrednovanja) i eksterne (spoljašnje) provere kvaliteta visokog obrazovanja, koje mogu dovesti do obezbeđenja i unapređenja kvaliteta obrazovanja. I ne samo to, provere kvaliteta i akreditacija mogu obezbediti i formiranje rang liste (rejtinga) visokoškolskih institucija.

U radu je, na bazi istraživanja obavljenih u Centru za kvalitet Mašinskog fakulteta u Kragujevcu, kao i istraživanja i iskustva autora, dat prikaz problematike akreditacije visokog obrazovanja u svetu i Srbiji. Uz pregled standarda za akreditaciju i prikaz procesa akreditacije, data su i iskustva i metodologija pripreme dokumentacije za akreditaciju visokoškolskih ustanova i studijskih programa.

Ključne reči: Akreditacija, evaulacija, samovrednovanje, spoljašnja provera kvaliteta, proces akreditacije

Abstract: Accreditation of higher education institutions and study programs in higher education is one of demands of Bologna process and presents wide accepted methodology and tool for evaluation of quality of higher education. Accreditation (institutional and program) demand different methods of inner (evaluation and self-evaluation) and extern quality control of higher education. These procedures leads to assurance and improvement quality of education. Besides, quality evaluations and audits could enable definition of rank list of educational institutions.

Based on researches of Center for Quality, Faculty of Mechanical Engineering in Kragujevac, as well as researches of the author, issues in accreditation in higher education in world and Serbia are presented. With review of relevant standards for accreditation and review of accreditation process, experiances and methodologies of preparation of documentation for accreditation of hihger education institutions and study programs are presented.

Key words: Accreditation, evaluation, self-evaluation, extern quality audit, accreditation proces

1. UVODNE NAPOMENE

Akreditacija je opšteprihvaćena metodologija i instrument ocene i kontrole kvaliteta visokoškolskih ustanova i studijskih programa u Evropi, počev od kraja 1990. Takvom stavu su doprineli različiti uticaji kao što su razvoj društva zasnovan na znanjima, uticaj internacionalizacije i globalizacije i značajniji razvoj tržišnih uslova u sistemu visokog obrazovanja. Ne na poslednjem mestu su procesi usaglašavanja sistema visokog obrazovanja i oblikovanja jedinstvenog obrazovnog prostora, definisanih Bolonjskom deklaracijom.

Polazna tačka za standardizaciju i akreditaciju u oblasti visokog obrazovanja je duh Deklaracije iz

Graca (juli 2003.) utvrđen od strane Evropske asocijacije univerziteta (*European University Association - EUA*) u kojoj je zapisano da je "svrha evropske dimenzije obezbeđenja kvaliteta promovisanje zajedničkog poverenja i unapređenje transparentnosti uz respektovanje različitosti nacionalnih konteksta i oblasti"[3].

Akreditacija organizacija visokog obrazovanja je jedan od zahteva Bolonjskog procesa i Zakona o visokom obrazovanju u Srbiji. To podrazumeva da se u zakonskom roku realizuje proces akreditacije i to: u toku 2007. visoke strukovne škole i 2009. univerziteti i fakulteti. Akredituju se: (1) studijski programi I i II stepena akademskih i strukovnih studija, (2) doktorske studije i (3) visokoškolske ustanove (slika 1).

1) Dr Miodrag Lazić, redovni profesor, Mašinski fakultet u Kragujevcu

Slika 1. Oblasti akreditacije

2. AKREDITACIJA U EVROPSKOM OBRAZOVNOM PROSTORU

Pod akreditacijom u SAD se podrazumeva sistem kontrole kvaliteta obrazovanja koji obezbeđuje sagledavanje interesa zainteresovanih strana i razvoja obrazovanja zemlje. Predstavlja društveni i državni oblik kontrole sa ciljem:

- obezbeđenja *progresu u visokom obrazovanju za račun razrade kriterijuma i principa ocene efektivnosti obrazovanja,*
- *stimulisanje razvoja visokoškolskih ustanova i usavršavanja studijskih programa putem neprekidnog samovrednovanja i planiranja,*
- *garanciju društvu da visokoškolska ustanova ili konkretni studijski program imaju pravilno formulisane ciljeve i uslove njihovog dostizanja,*
- *obezbeđenje pomoći u opstanku i razvoju visokoškolskih ustanova i studijskih programa,*
- *zaštita visokoškolskih ustanova od spoljašnjeg uticaja - mešanja u obrazovnu delatnost i smanjenja akademskih sloboda.*

U Evropi nema jedinstvene metodologije i sistema institucionalne ocene rada visokoškolskih ustanova. Akreditacija visokoškolskih ustanova i studijskih programa se često integriše sa merama obezbeđenja i unapređenja kvaliteta obrazovanja. Usaglašavanje i unapređenje procesa akreditacije

obezbeđuje se preko Evropskog konzorcijuma za akreditaciju (*European Consortium for Accreditation, ECA*). Razvoj nacionalnih sistema akreditacije zasniva se na zahtevima i standardima Evropskog konzorcijuma, Bolonjske deklaracije (procesu) i međunarodnim standardima kvaliteta, ali i na zahtevima i standardima i drugih međunarodnih organizacija kao što su:

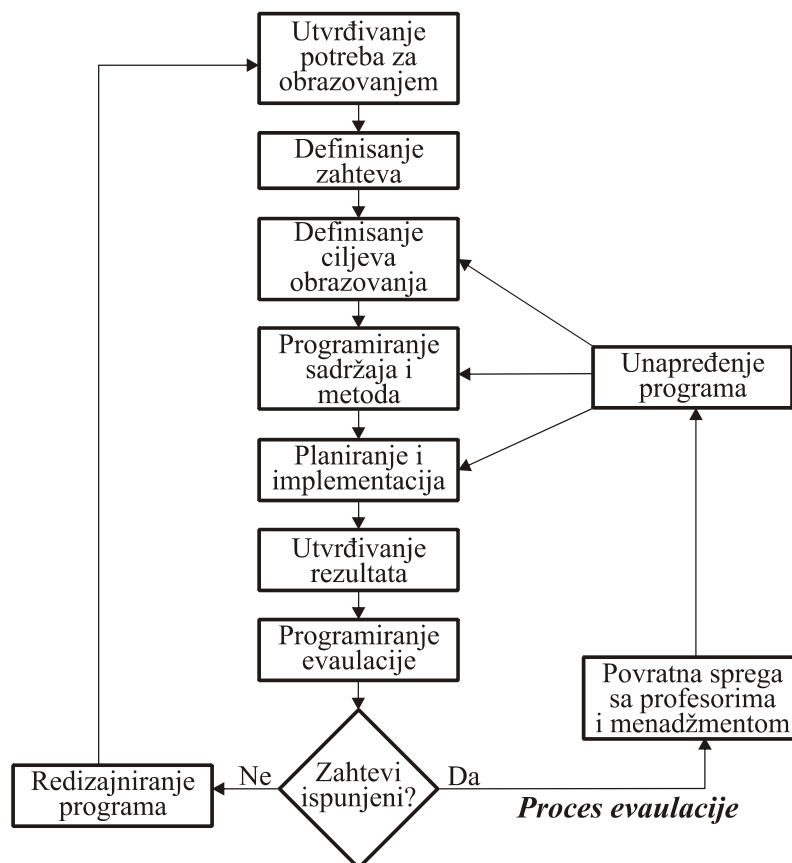
- Međunarodna mreža agencija obezbeđenja kvaliteta visokog obrazovanja (*International Network of Quality Assurance Agencies in HE - INQAAHE*),
- Evropska mreža za obezbeđenje kvaliteta (*European Network for Quality Assurance in HE - ENQA*),
- Asocijacija Evropskih univerziteta (*European University Association - EUA*)

... i metodologiji i iskustvima specijalizovanih agencija za ocenu kvaliteta i akreditaciju visokoškolskih ustanova i studijskih programa, poput poznatog Američkog biroa za akreditaciju u oblasti tehnike i tehnologije (*Accreditation Board for Engineering and Technology - ABET*) itd.

Osnov za akreditaciju, u Evropskom obrazovnom prostoru, je *interna i eksterna ocena kvaliteta obrazovanja (interna i eksterna evaulacija)*. To znači da je evaulacija dvostepena:

- *interno samoocenjivanje i*
- *eksterno ocenjivanje (Peer Review)*

a najpre je primenjena na nastavu i studijske programe (*slika 2*).

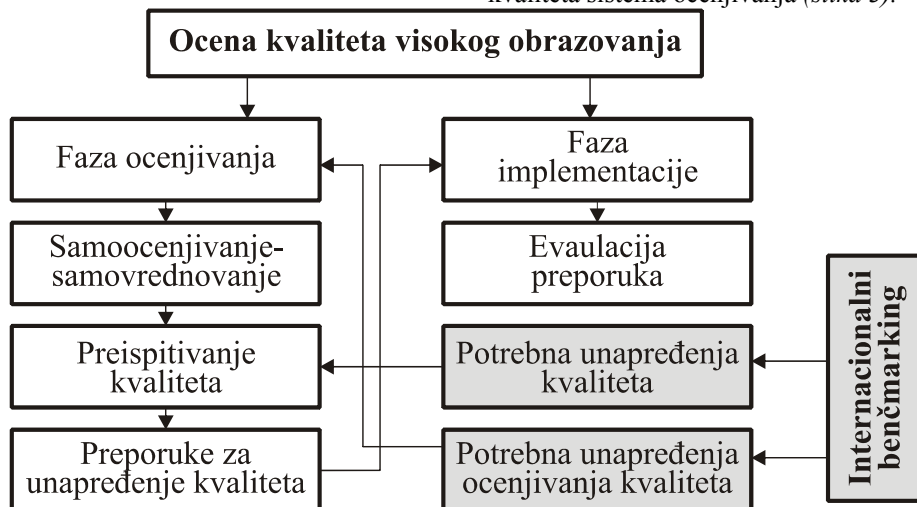
Slika 2. Proces evaulacije studijskih programa:

U procesu formiranja nacionalnih sistema obezbeđenja i unapređenja kvaliteta visokog obrazovanja široko se koristi eksterna ocena kvaliteta. 80 % visokoškolskih ustanova iz oblasti biznisa, ekonomije, inženjerstva i tehnologije, u razvijenim zemljama, podvrgava se ovoj proceduri [6, 7]. Ciljevi eksternog ocenjivanja su:

- odgovornost visokoškolskih ustanova,
- podizanje nivoa kvaliteta obrazovanja,
- obezbeđenje transparentnosti,

- dostizanje nacionalne i međunarodne usaglašenosti,
- rangiranje univerziteta/fakulteta.

Kod eksternog ocenjivanja visokoškolskih ustanova i studijskih programa akcent se stavlja na usaglašenost sa standardima kvaliteta. Prema stepenu usaglašenosti i eksternoj oceni kvaliteta identifikuje se prelaz od "ocene usaglašenosti" ka strategiji "unapređenja kvaliteta", ne samo visokoškolske ustanove i studijskih programa već i kvaliteta sistema ocenjivanja (slika 3).

Slika 3. Ocena kvaliteta visokog obrazovanja

Većina nacionalnih akreditacionih tela u Evropi (agencija, biroa, saveta) zasnivaju rad na sledećim principima:

- nezavisnost od države i visokoškolskih ustanova, uz uključivanje spoljašnjih eksperata,
- evaulaciju - samovrednovanje izvode visokoškolske ustanove,
- eksterna ocena uključuje posetu visokoškolskoj ustanovi i zajedničku ekspertizu,
- publikovanje izveštaja o ocenjivanju.

Akreditacija obuhvata akreditaciju:

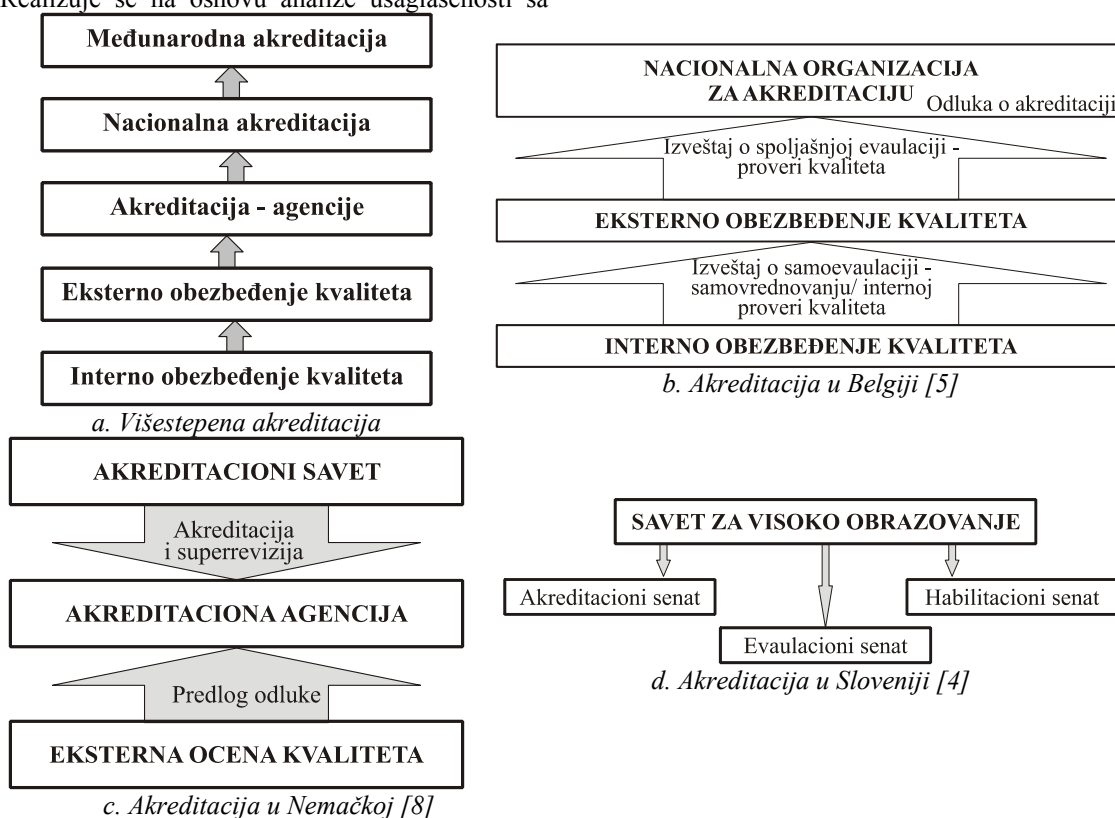
- obrazovnih - studijskih programa (*programska ili specijalizovana ili profesionalna akreditacija*) i
- visokoškolskih ustanova (*institucionalna akreditacija*).

Programska akreditacija je procedura ocene studijskih programa i utvrđivanje njihovog statusa. Ostvaruje se na osnovu ocene usaglašenosti studijskih programa sa zahtevima utvrđenim nacionalnim standardima za akreditaciju. Akreditacija je specijalizovana (profesionalna) ako se ocenjuju studijski programi i delatnosti visokoškolskih ustanova na pripremi stručnjaka određene profesije.

Institucionalna akreditacija je procedura dobijanja statusa visokoškolske ustanove, u sklopu nacionalnog sistema obrazovnih institucija. Realizuje se na osnovu analize usaglašenosti sa

kompleksom zahteva utvrđenih za visokoškolske ustanove datog tipa i kategorije. Akreditacija je institucionalna ako se ocenjuju visokoškolske ustanove u celini.

U Evropi nema jedinstvene metodologije i sistema institucionalne ocene rada visokoškolskih ustanova, već postoje različiti prilazi oceni kvaliteta visokog obrazovanja, obezbeđenju, akreditaciji i unapređenju kvaliteta. U Velikoj Britaniji oblikovan je sistem višestepene akreditacije visokoškolskih ustanova i studijskih programa pri agenciji za obezbeđenje kvaliteta (*Quality Assurance Agency - QAA*), slika 4.a. U Belgiji odluku o akreditaciji donosi nacionalna organizacija za akreditaciju, na osnovu izveštaja o samovrednovanju i eksternoj evaulaciji, slika 4.b. U Nemačkoj je prelaz sa višestepenog (višenivovskog) sistema doveo do formiranja akreditacionih organizacija, kao što su Akreditacioni savet za ocenu studijskih programa i Akreditacione agencije (na primer, za inženjerske i kompjuterske nauke), slika 4.c. Pored toga postoji i *studentski Akreditacioni pul* (čine ga nacionalna unija studenata, regionalna unija studenata i unija studenata visokoškolske ustanove) koji učestvuje u oceni kvaliteta visokoškolskih ustanova i studijskih programa, akreditacionih agencija i saveta. U Sloveniji, pored Saveta za visoko obrazovanje postoje i Senati (akreditacioni, evaulacioni i habilitacioni), slika 4.d., itd.

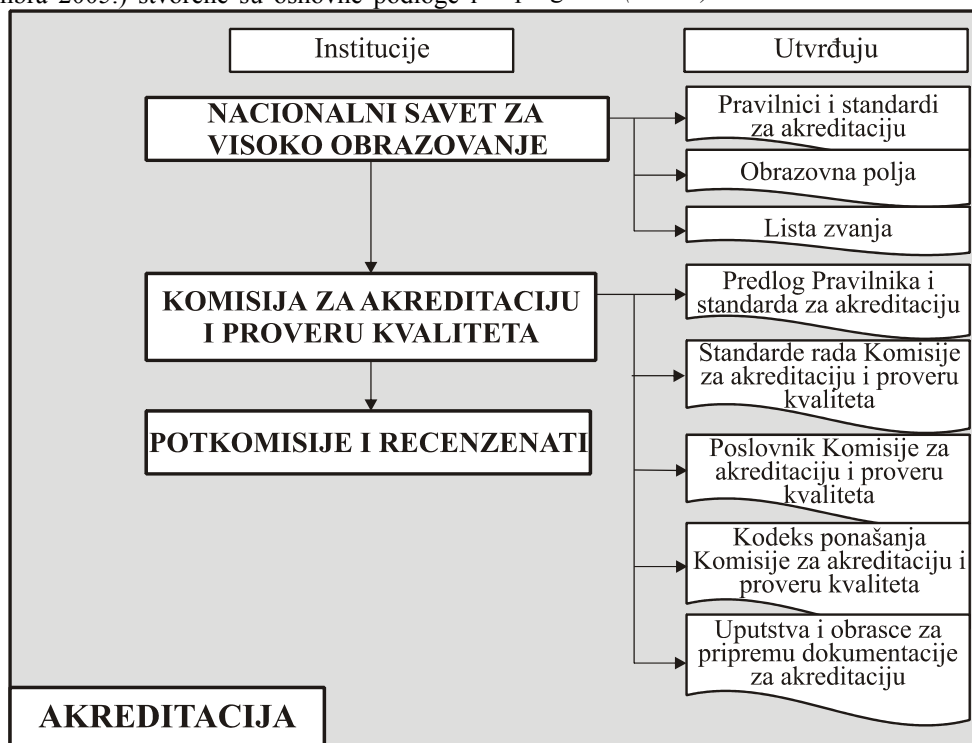

Slika 4. Neki modeli akreditacije u Evropi

3. POSTUPAK AKREDITACIJE U SRBIJI

Donošenjem Zakona o visokom obrazovanju (septembra 2005.) stvorene su osnovne podloge i

pretpostavke za primenu Bolonjskog procesa u visokom obrazovanju i formiranje nadležnih institucija u visokom obrazovanju značajnih za akreditaciju visokoškolskih ustanova i studijskih programa (*slika 5*).

Slika 5. Nacionalne institucije u oblasti visokoškolskog obrazovanja bitne za akreditaciju

U skladu sa Bolonjskim procesom, na predlog Komisije za akreditaciju i proveru kvaliteta, Nacionalni savet za visoko obrazovanje je 20. 10. 2006. usvojio:

- *pravilnik o standardima i postupku za akreditaciju visokoškolskih ustanova i studijskih programa,*
- *pravilnik o standardima za samovrednovanje i ocenjivanje kvaliteta visokoškolskih ustanova i*
- *pravilnik o standardima i postupku za spoljašnju proveru kvaliteta visokoškolskih ustanova.*

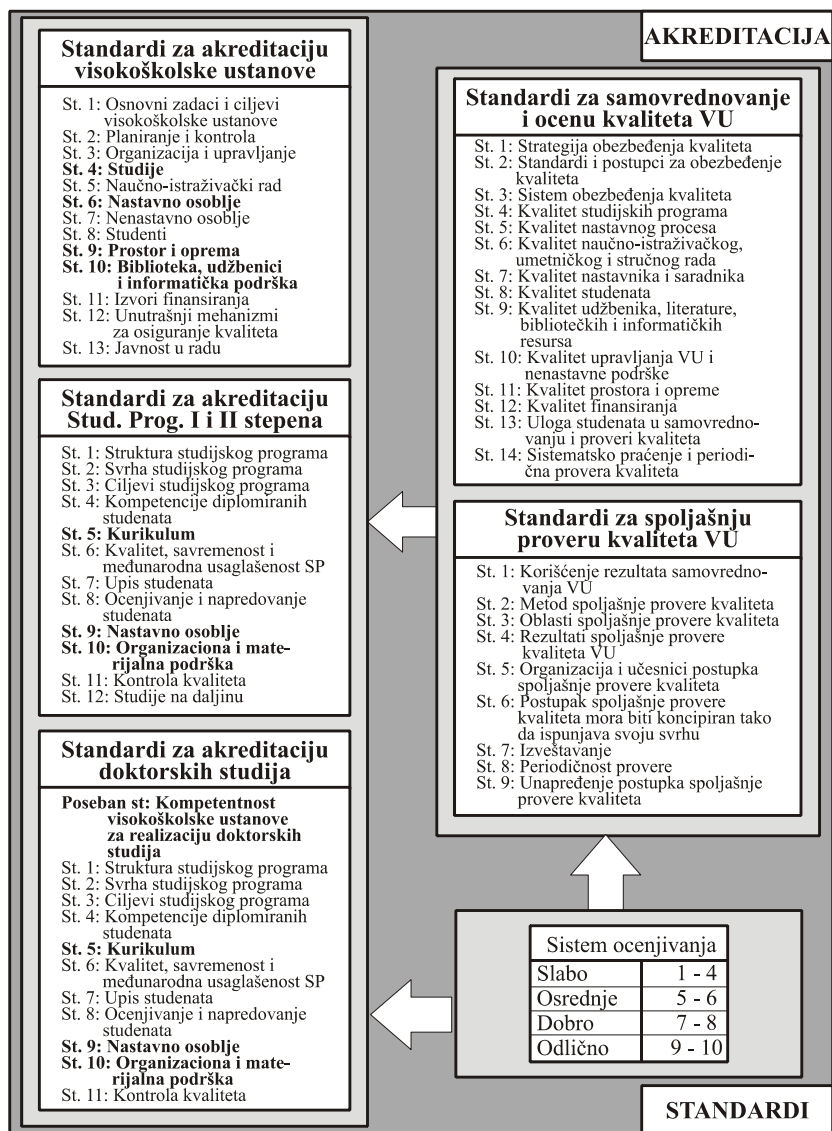
Svaki od navedenih standarda ima strukturu i zahteve koji su u većoj ili manjoj meri korespondentni sa zahtevima *QMS*-a (sistema menadžmenta kvalitetom), *slika 6*. Komisija za akreditaciju i proveru kvaliteta utvrdila je uputstva i obrasce (oblik obrazaca - potrebnih tabelarnih prikaza i spisak neophodnih priloga) za akreditaciju visokoškolskih ustanova i studijskih programa.

Imajući u vidu odredbe Zakona o visokom obrazovanju, Pravilnika za akreditaciju,

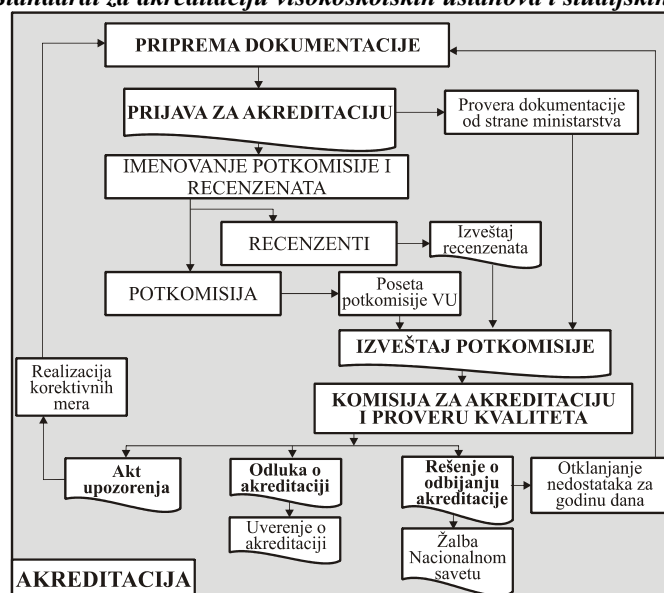
Standarda i Poslovnika za rad Komisije za akreditaciju i proveru kvaliteta moguće je identifikovati i proces (postupak) akreditacije. Proces akreditacije visokoškolskih ustanova (VU) i studijskih programa u Srbiji se odvija u nekoliko faza, prema ilustraciji na *slici 7*.

Osnovna i ključna faza procesa akreditacije je priprema dokumentacije u skladu sa standardima za akreditaciju visokoškolskih ustanova i studijskih programa, *slika 8*. Polaz za realizaciju procesa akreditacije je, po mišljenju autora, analiza postojećeg stanja, koja se može ostvariti primenom standarda za samovrednovanje i ocenjivanje kvaliteta visokoškolskih ustanova.

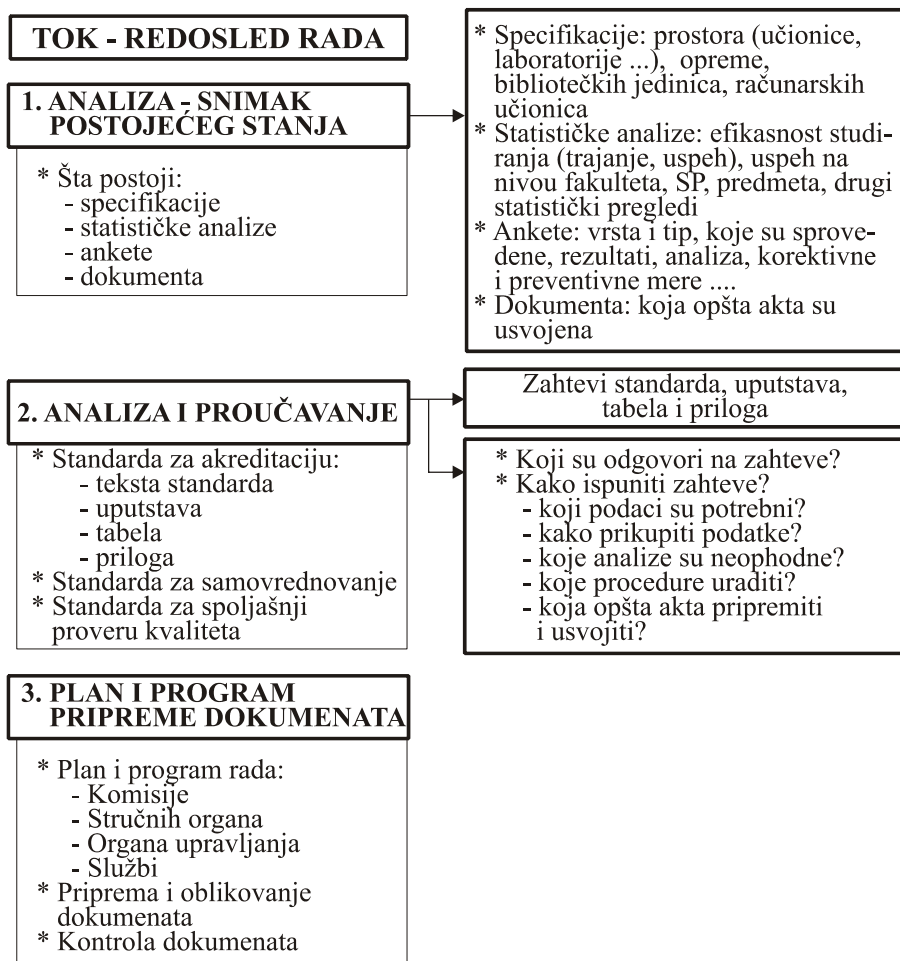
Za visokoškolsku ustanovu koja nema uveden i sertifikovan sistem menadžmenta kvalitetom potrebno je utvrditi vezne procedure za obezbeđenje kvaliteta. Prema iskustvu saradnika Centra za kvalitet Mašinskog fakulteta u Kragujevcu stečenom kroz proces konsultantskih usluga za visoke strukovne škole, to se može obezbediti kroz procedure prikazane u *tabeli 1*.

Slika 6. Standardi za akreditaciju visokoškolskih ustanova i studijskih programa

Slika 7. Osnovne faze procesa akreditacije visokoškolskih ustanova i studijskih programa

Slika 8. Redosled aktivnosti u procesu pripreme dokumentacije za akreditaciju

Tabela 1: Vezni elementi (procedure) u procesu akreditacije i sertifikacije visokoškolskih ustanova

Red. br.	Naziv dokumenta	Standard	Tačka stand.
1.	Pravilnik o samovrednovanju kvaliteta studijskih programa, nastave, uslova rada	Akreditacija ustanova	
		Akreditacija programa	
2.	Osnovni zadaci i ciljevi visokoškolske ustanove	Akreditacija ustanova	1
3.	Planiranje i kontrolisanje obrazovnog procesa	Akreditacija ustanova	2
4.	Unutrašnji mehanizmi za osiguranje kvaliteta	Akreditacija ustanova	12
5.	Unutrašnja kompatibilnost studijskih programa	Akreditacija programa	6
6.	Kontrola kvaliteta studijskih programa	Akreditacija ustanova	4, 8, 12
		Akreditacija programa	8, 11
7.	Strategija obezbeđenja kvaliteta	Samovrednovanje	1
8.	Izjava o politici kvaliteta	Samovrednovanje	1
9.	Standardi i postupci za obezbeđenje kvaliteta	Samovrednovanje	2

Pored pomenutih procedura u procesu pripreme dokumentacije za akreditaciju koriste se i određeni broj drugih dokumenata, kao što su statut, pravilnici, metodologije, uputstva, zapisi itd. U tabeli 2 dat je, primera radi, deo zahteva za akreditaciju ustanova i rešenja - odgovora koja predlažu saradnici Centra za kvalitet.

Tabela 2: Deo odgovora na zahteve standarda za akreditaciju visokoškolskih ustanova

Standard	Zahtev	Odgovor
1.	Osnovni zadaci i ciljevi visokoškolske ustanove Visokoškolska ustanova ima utvrđene osnovne zadatke i ciljeve koji su u skladu sa ciljevima visokog obrazovanja, koji su utvrđeni zakonom.	Utvrđena i usvojena procedura od strane nadležnog organa: Osnovni zadaci i ciljevi visokoškolske ustanove. Utvrđeni osnovni zadaci i ciljevi prikazani na sajtu ustanove.
2.	Planiranje i kontrola Visokoškolska ustanova vrši planiranje i kontrolu rezultata svih oblika obrazovnih, naučnih, umetničkih, istraživačkih i stručnih aktivnosti u okviru svoje delatnosti.	Utvrđena i usvojena procedura od strane nadležnog organa: Planiranje i kontrola obrazovnog procesa. Oblikovani zapisi (izveštaji o rezultatima rada, pojedinačni i godišnji) i usvojeni planski dokumenti: 1. Komponentni planovi i 2. Godišnji plan rada
3.	Organizacija i upravljanje Visokoškolska ustanova ima organizacionu strukturu i sistem upravljanja koji obezbeđuju postizanje zadataka i ciljeva visokoškolske ustanove.	Organizaciona šema utvrđena Statutom ili drugim dokumentom sa relevantnim podacima. Utvrđeni i usvojeni Pravilnici i/ili procedure: 1. Postupak vrednovanja rada organa i nenastavnih radnika (Pravilnik o samovrednovanju) 2. Uslovi i postupak zasnivanja radnog odnosa i usavršavanja nenastavnog osoblja - Sistematizacija radnih mesta (Kolektivni ugovor) 3. Poslovnici o radu (Saveta, NNV, Studentskog parlamenta)
8.	Studenti Saglasno osnovnim zadacima visokoškolska ustanova utvrđuje uslove za upis studenata i na osnovu toga vrši izbor kandidata. Visokoškolska ustanova obezbeđuje potrebne uslove studentima za uspešno savladavanje studijskih programa.	Procedure - postupci za: 1. Kontrolu kval. stud. prog. 2. Samovrednovanje 3. Upis studenata 4. Završni rad 5. Pravila studiranja 6. Izdavačku delatnost Zapisi - rezultati: 1. Evaluacija rada ustanove 2. Evaluacija studijskih programa 3. Evaluacija pedagoškog rada nastavnika 4. Evaluacija rada nenastavnog osoblja 5. Evaluacija rada biblioteke, studentske službe i informatičke podrške 6. Efikasnost studiranja

Na ovaj način je, primenom 9 procedura u dve visoke tehničke škole i jednoj akademiji za oko 4 meseca, uz pomoć konsultanata Centra za kvalitet u Kragujevcu, pripremljena dokumentacija za akreditaciju ovih visokoškolskih ustanova, sa prosečno 6 studijskih programa, uz akreditaciju 2 studijska programa specijalističkih studija. Ovo

relativno kratko vreme je bilo dovoljno jer su neke aktivnosti započete ranije, a bio je prisutan i dobar timski rad zaposlenih i motivacija za akreditaciju u predviđenom roku. U svim ovim visokoškolskim ustanovama uočena je i potreba za projektovanjem i sertifikacijom **QMS**-a, što je predviđeno da se realizuje u 2007.

4. ZAKLJUČCI

Srbiji predstoji dug period za uspešno uključivanje u evropski prostor visokog obrazovanja. Period se može skratiti zajedničkim angažovanjem odgovornih za oblast visokog obrazovanja i eksperata kvaliteta.

Akreditacija je jedan od zahteva Bolonjskog procesa i Zakona o visokom obrazovanju u Srbiji. Predstavlja opšteprihvaćenu metodologiju i instrument ocene i kontrole kvaliteta visokoškolskih ustanova i studijskih programa u Evropi, počev od kraja 1990.

Postupci evaulacije (ocene kvaliteta), samovrednovanja i spoljašnje provere kvaliteta u Srbiji su tek započeli donošenjem Zakona o visokom obrazovanju i utvrđivanjem standarda za akreditaciju.

Postupci akreditacije su utvrđeni na nacionalnom nivou i predstavljaju osnovu za obezbeđenje kvaliteta obrazovanja, u prvoj fazi, i kontinualno unapređenje kvaliteta obrazovanja, u narednim fazama.

Osnovni nedostatak u procesima evaulacije i akreditacije visokog obrazovanja u Srbiji se ogleda u uočenoj potrebi za projektovanjem, uvođenjem i sertifikacijom *QMS*-a u visokom obrazovanju.

LITERATURA

[1] Arsovski Z., Arsovski S., *Akreditacija i evaulacija u visokom obrazovanju*, Nedelja kvaliteta, Beograd, 2005.

- [2] Arsovski S., Lazić M., *Reforma sistema univerzitetskog obrazovanja korišćenjem koncepta totalnog kvaliteta (TQE)*, Zbornik naučnog skupa Reforma sistema univerzitetskog obrazovanja u Srbiji na pragu trećeg milenijuma, Univerzitet u Kragujevcu, Kragujevac, 2000.
- [3] Arsovski Z., Arsovski S., Lazić M., *Kvalitet i akreditacija u visokom obrazovanju*, Vodeći nacionalni časopis Kvalitet - časopis za unapređenje kvaliteta, Br. 1-2, 2007., ISSN 0354-2408, COBIS, SR-ID69459719, Poslovna politika, Beograd, 2007.
- [4] Brus S., *Student participation in external Quality Assurance in Slovenia, A case study*, 1st European Forum for QA, Muenchen, 2006.
- [5] Fabry J., *Student participation in external Quality Assurance in Flanders, A case study*, 1st European Forum for QA, Muenchen, 2006.
- [6] Lewis R. G., Smith D. H., *Total Quality in Higher Education*, St. Lucie Press, Florida, 1994.
- [7] Thune Ch., *Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area*, European Association for Quality Assurance in Higher Education Helsinki, Finland, 2005.
- [8] Tueck C., *Student participation in external Quality Assurance in Germany, A case study*, 1st European Forum for QA, Muenchen, 2006.